

Цуцкірідзе Максим Сергійович,
заступник Голови Національної поліції –
начальник Головного слідчого управління,
доктор юридичних наук

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ СЛІДЧИМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Реалії сьогодення свідчать про гостру потребу в якісній та ефективній протидії злочинності, у тому числі злочинності неповнолітніх. Охорона дитинства, захист дітей від злочинних посягань, у тому числі від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, є одним із пріоритетних завдань правоохоронних органів.

Зрозуміло, що протидія будь-якому виду злочинності передбачає вжиття комплексу заходів, серед яких велике значення має якісне, а відповідно і ефективне розслідування кримінальних правопорушень. Кримінальні правопорушення, учинені неповнолітніми, мають низку відмінних особливостей, не враховувати які означає не забезпечувати цілеспрямований і диференційований підхід до протидії їм.

Розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються неповнолітніми має свою специфіку, обумовлену віковими, соціальними, психічними та іншими особливостями, характерними для неповнолітніх. Саме це, поряд з криміналістичними, кримінально-правовими та процесуальними особливостями, має значення для досудового розслідування.

У 2019 році стосовно дітей вчинено майже 4,5 тис. кримінальних правопорушень. З них 1,6 тис. кримінальних правопорушень – стосовно малолітніх, 2,8 тис. – стосовно неповнолітніх.

Значна частка дітей є потерпілими від тяжких та особливо тяжких злочинів – 1,3 тис. Це умисні вбивства та замах на них – 77, злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною – 63, крадіжки – 722, грабежі – 297, розбійні напади – 60, втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність – 146.

На превеликий жаль, діти є також потерпілими і від сексуального насильства. Зокрема стосовно дітей вчинено 125 зґвалтувань, 24 факти насильницького задоволення пристрасті неприродним способом, 42 статевих зносин з собою, яка не досягла статевої зрілості, 188 розбещення неповнолітніх.

Для слідчих підрозділів Національної поліції основним завданням на цьому напрямі є якісне, повне, всебічне і неупереджене розслідування злочинів, скоєних проти дитини, притягнення винних до відповідальності, забезпечення невідворотності покарання та мінімізація психологічної травми дитини під час проведення досудового розслідування.

При цьому забезпечується виконання вимог статей, які викладені у главі 38 КПК України «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх», зокрема частини другої статті 484 кодексу, відповідно до якої,

кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи, в тому числі, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо декількох осіб, хоча б одна особа з яких є неповнолітньою, здійснюється слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх.

У слідчих підрозділах Національної поліції 4,8 тис. слідчих уповноважено на досудове розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії. Крім того, у слідчих управліннях за цим напрямком роботи закріплено по одному працівнику організаційно-методичного відділу та один працівник Головного слідчого управління. Враховуючи специфіку досудового розслідування злочинів, вчинених неповнолітніми, в окремих слідчих управліннях вже створені відділи розслідування злочинів, вчинених дітьми.

Під час досудового розслідування слідчий та всі інші особи, що беруть у ньому участь, зобов'язані здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям, роз'яснювати суть процесуальних дій, рішень та їх значення, вислуховувати його аргументи при прийнятті процесуальних рішень та вживати всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього.

При розслідуванні злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, у яких потерпілими або свідками є дитина, слідчий при проведенні необхідних слідчих дій намагається проводити їх в обстановці, максимально дружній до дитини, з метою мінімізації травми, яку неповнолітній (малолітній) вже отримав, та недопущення їх під час слідчих дій.

Так, значна увага приділяється і особливостям здійснення процесуальних дій з неповнолітніми. Так, до програми підвищення кваліфікації слідчих включено обов'язкове вивчення тематики стосовно проведення слідчих (розшукових) дій з використанням «зеленої кімнати», яка вже створена на базі Національної академії внутрішніх справ. На сьогодні в підрозділах поліції відкрито 34 «зелені кімнати» в яких протягом 2019–2020 років вже проведено 61 допит малолітніх та неповнолітніх.

На жаль, на сьогодні немає можливості проведення необхідних слідчих дій за участю інших спеціалістів – профільних лікарів, психологів централізовано в одному місці за короткий період часу.

У зв'язку з цим працівниками Головного слідчого управління разом з професорсько-викладацьким складом Національної академії внутрішніх справ розробляється науково-практичний фільм на тему: «Розслідування злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей».

Протягом останніх трьох років за ініціатииви Головного слідчого управління та окремих громадських організацій організовано ряд

тренінгів, а також інших заходів для слідчих, які здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень указаної категорії.

Так, організовано участь слідчих у тренінгах та інших заходах щодо реалізації проектів, направлених на захист прав дитини за ініціативи Всеукраїнського громадського центру «Волонтер» та підтримки Програми захисту дітей Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні.

За підтримки зазначеного Представництва включено до переліку тем функціональної службової підготовки слідчих та розміщено на освітньому порталі Національної поліції лекції на тему: «Допит дитини у кримінальному провадженні: юридичні та психологічні особливості». Також на освітньому порталі Національної поліції розміщено матеріали лекцій для підготовки слідчих Національної поліції щодо особливостей проведення слідчих дій за участю неповнолітніх, з урахуванням яких сформовано програму щомісячного тестування особового складу.

Крім того, у 2019–2020 роках Головним слідчим управлінням спільно з Луганським державним університетом внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка підготовлено та видано методичні рекомендації «Особливості розслідування кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми або за їх участю».

Стосовно проблемних питань та внесення змін до чинного законодавства у сфері захисту прав дітей і протидії насильству.

На сьогодні існує проблематика щодо забезпечення прав на захист неповнолітнім (малолітнім) особам, у тому числі забезпечення обов'язкової участі захисника, як з моменту встановлення факту неповноліття, так і з часу виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою.

Так, при проведенні огляду місця події, в ході якого вилучаються речі, обіг яких обмежений чи заборонений на території України, постає питання об'єктивної неможливості встановлення, що особа є неповнолітньою, а відповідно забезпечити необхідних учасників зазначеної слідчої (розшукової) дії згідно до вимог процесуального законодавства.

У разі подальшого встановлення, що особа є неповнолітньою, судом констатується факт порушення права неповнолітнього на захист, а докази, які отримані в результаті такого огляду місця події, визнаються недопустимими, що тягне за собою неможливість їх дослідження під час судового розгляду. Як наслідок, кримінальні провадження закриваються через порушення процедури проведення слідчої дії.

Тому, на нашу думку, необхідно внести зміни до частини першої статті 227 КПК України, передбачивши, що до моменту встановлення особи, яка є неповнолітньою, огляд місця події здійснюється відповідно до частини третьої статті 214 КПК України.

Наступним проблемним питанням є неможливість здійснення виклику неповнолітнього в разі винесення постанови про усунення законного представника від участі в кримінальному провадженні, оскільки, відповідно до частини четвертої статті 135 (Порядок

здійснення виклику в кримінальному провадженні) КПК України повістка про виклик неповнолітньої особи, як правило, вручається її батьку, матері, усиновлювачу або законному представнику. Інший порядок вручення повістки допускається лише у випадку, якщо це обумовлюється обставинами кримінального провадження.

Для вирішення цього питання доцільно внести зміни до частини третьої статті 227 КПК України, передбачивши, що у виняткових випадках, коли законного представника відповідно до положень КПК України обмежено або усунуто від участі у кримінальному провадженні, виклик неповнолітнього здійснюється на загальних підставах статті 135 цього Кодексу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Про узагальнення практики розгляду кримінальних проваджень щодо злочинів проти життя і здоров'я особи: Постанова Пленуму Вишого спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03.06.2016 № 3.
3. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.
4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4>.

Чорноус Юлія Миколаївна,

професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ТАКТИКА ДОПИТУ ДИТИНИ В УМОВАХ «ЗЕЛЕНОЇ КІМНАТИ»

Забезпечення належного поведіння з дітьми, які потрапили у конфлікт із законом або перебувають у контакті із законом, є важливим завданням міжнародних та державних інституцій. Ряд важливих міжнародних документів формують правові засади, визначають основи діяльності органів правозастосування у сфері відправлення правосуддя щодо неповнолітніх. Мова йде про необхідність реалізації «child-friendly justice» – «судочинства, дружнього дитині», а сприяє досягненню поставлених завдань використання «child-friendly room» – «кімнати, дружньої до дитини», або – «зеленої кімнати».

У європейських державах таке приміщення й відповідна методика, що використовується для проведення процесуальних дій із дітьми під час досудового розслідування та судового розгляду, зветься як «кімната, дружня до дитини» – «child-friendly room», що є частиною програми правосуддя, дружнього до дітей «child-friendly justice». В Україні такий захід має назву «зелена кімната». Запроваджуючи її до